

DIMENSIÓ HUMANA I CIENTÍFICA DEL DR. PIUS FONT I QUER *

PERE MONTSERRAT
Centro Pirenaico de Ecología. Jaca

Fa goig parlar d'allò que estimem, de les persones que més han influït en la nostra vida, que ens han obert nous horitzons i que ens han animat a treballar, a superar-nos. Per això em feia il·lusió parlar-vos de Pius Font i Quer, però, arribat el moment, m'espanta la responsabilitat, la temeritat de mesurar una persona excepcional, irrepetible. Perdoneu, doncs, el meu atreviment i compreneu el meu estat d'ànim. Si més no, intentaré donar aires nous i originalitat al molt que ja s'ha dit i publicat.

He llegit molts treballs de Font i Quer i també dels que s'han publicat sobre ell. Poc és el que puc afegir-hi, i menys trobant-me ara allunyat de Catalunya, de l'ambient abandonat fa 28 anys per continuar a Madrid l'activitat d'investigador científic en el C.S.I.C., cosa que no podia fer a Barcelona en un centre dels coordinats amb la Universitat. Coses dels administratius... Però recordant ara anècdotes i fets ocorreguts fa tants anys, he reviscut alguns dels moments decisius de la meua

* Conferència pronunciada a l'Aula Magna de l'Institut d'Estudis Ilerdencs el dia 9 d'abril de 1988, dintre dels actes commemoratius del Ier. Centenari del Naixement de Pius Font i Quer.

vida, molts d'ells relacionats amb els contactes que vaig tenir amb ell, amb el seu Institut Botànic i amb la seva família.

Penso, doncs, parlar-vos sobretot de l'home que he conegut, però també de com l'han vist altres botànics que el varen tractar. Us parlaré de la seva gran activitat esperonada pels revessos, de la seva gran capacitat organitzadora aprofitant totes les oportunitats d'aconseguir amb tenacitat un final digne en tot allò que feia i voldria insistir sobre alguns aspectes que em sembla que encara no s'han comentat degudament, com, per exemple, el seu esteticisme, el saber gaudir de la bellesa, tant de la natural, que comprenia tan bé, com de la que és fruit de la creació artística, que admirava. Bondat, clara intel·ligència i un desig immens de superació, tant en botànica com en harmonia i en art, són els seus trets típics com ho són del màxim cultural que veiem en les persones privilegiades, les més excepcionals, i Font i Quer en fou certament una.

Abans d'entrar en detalls ordenats en el temps, vull recollir les coses boniques que els qui l'estimaven van escriure per a nosaltres en els volums de «Collectanea Botanica» dedicats al doctor Font, publicats el 1968 per l'Institut Botànic de Barcelona.

Louis Emberger, el gran geobotànic de Montpeller (EMBERGER, 1968), en remarcava uns trets molt humans; en l'aspecte físic i moral el veia com un home alt, «*élançé*», d'una mirada viva, molt seriós, quasi greu, de bon començament d'aspecte reservat, sense l'exhuberància tòpica dels meridionals. Deia Emberger que Font s'havia consagrat del tot a la botànica, però darrera la façana més tost greu («*sévère*»), endevinava un home d'una vida moral recta, ben ferma, que es manifestava plenament en una gran bondat. Quan el feren Doctor Honoris Causa per Montpeller, l'any 1959, l'homenatge anava adreçat «a l'home i al savi», un bon detall de fina cultura, d'una delicadesa refinada.

L'amic Ramon Margalef (MARGALEF, 1968) li dedicava un treball molt important d'ecologia marina en «reconeixement del que li dec per la inspiració i l'ajuda que en tot temps n'he rebut». Són poques paraules però de gran contingut, dites per un home també excepcional que el doctor Font descobrí.

Un deixeble predilecte seu de l'Escola d'Agricultura, Santiago Llena i de Gelcén (LLENSA i de GELCÉN, 1968) escrivia aquesta endreça: «Al molt il·lustre i recordat mestre en Botànica, sempre ben disposat a encarrilar [...] les noves activitats dels que foren els seus deixebles pre-

dilectes [...], que, amb aquella incomparable delicadesa i generositat que posava a fer les coses, m'infongué l'entusiasme envers la Ciència micològica [...].»

Salvador Rivas Goday (1968), el considerava un bon botànic, el millor, i s'honorava de gaudir de la seva amistat; d'ell havia rebut afecte i sàvies ensenyances. Destacava la seva bondat i senzillesa, l'encert de les seves recomanacions i dels seus consells, i «*sus dotes de maestro y sabio botánico*».

Fixeu-vos com tots fan notar la seva gran bondat, cosa sorprenent per als qui el tractaven per primera vegada i havien vist el seu posat greu, seriós; contrast que no sols impressionà Emberger sinó també tots els qui tinguérem la sort de tractar-lo.

Destaquem així mateix, com a trets distintius de la personalitat de Pius Font i Quer, una voluntat ferma i uns objectius ben clars, nodrits contínuament amb nous incentius que ell sabia trobar i comunicar. Quan parlàvem de botànica a casa seva, oblidava tota altra cosa i calia que els seus, la seva esposa o els fills, el fessin tornar en si i el rescatessin de la meua inoportunitat.

Repassarem ara els aspectes més destacats de la seva personalitat en casos i moments concrets, en les situacions personals compromeses, difícils, precisament les que fan notar més el tremp dels elegits. Ens convé un ordre i el cronològic sembla oportú, per tal d'anar desgranant uns fets ben coneguts però que vull comentar amb tota llibertat, potser amb risc d'un cert desordre, però certament amb espontaneïtat.

Nascut el 9 d'abril de 1888, ara fa cent anys, a Lleida, ben aviat fou trasplantat a Manresa, on desplegà l'activitat joventívola, d'excursions amb amics que recordà durant tota la seva vida. El Pla de Bages el va ben marcar, com a mi el Maresme i la Selva d'una manera diferent; ell vivia els seus anys d'adolescència en un ambient sec, continental, molt contrastat, mentre a mi, en els anys de la meua joventut, les sureres i el bruc em feien flairar la humitat, la regulació del clima marítim; ell passà, però, ben tost, de l'ambient continentalitzat del Bages al marítim de Barcelona i en va copsar bé les diferències. Per a mi aquesta peculiar sensibilitat és una constant de la seva vida. Eren vivències que portava ben endins, coses d'aquestes que comencen i van creixent dins nostre i es manifesten en el moment més impensat.

Acabà el batxillerat als Maristes de Manresa l'any 1905 i començà tot d'una Químiques a Barcelona, per acabar la carrera al cap de tres anys

amb Premi Extraordinari. Segurament hagués pogut ser un bon químic i es devia passar hores i hores al laboratori, perquè era molt perseverant i s'endevinen els èxits que hagués pogut tenir en una carrera llavors amb poques sortides i totes de laboratori.

Recordo bé haver parlat amb ell d'aquest moment transcendental de la seva vida, precisament quan s'adonà d'allò que portava ben endins sense capir-ho encara del tot. Era amic de fer excursions, tenia companys de sortida tant a Manresa com a Barcelona i potser a Lleida i tot. Molt jove encara, als 20 anys, complerts el 1908, començà Farmàcia, la carrera del seu pare, que acabà en dos anys. En aquest moment del canvi de carrera, fent un curset de Botànica que donava Manuel Llenas a la Institució Catalana d'Història Natural descobrí un món, abans insospitat per ell, i es digué: «aquesta és la meua!».

Tal com ens va tocar encara de fer a mi i als meus coetanis als anys 40, Pius Font i Quer va haver de fer tres assignatures del doctorat a Madrid, on el 1914 llegí la seva tesi doctoral *Ensayo fitotopográfico de Bages*, amb qualificació d'excel·lent. Ja anava abocat a la seva dèria... Notem bé el qualificatiu «fitotopográfico», un altre detall que marca la seva vida. Com a gran botànic que era, fou també un geobotànic visceral; no ho era d'una manera del tot formal, segons les normes pròpies d'un fitosociòleg especialitzat, però em consta que admirava els qui podien dedicar el seu temps a descriure amb detall les comunitats vegetals, com feia ja en aquell temps Josias Braun-Blanquet i com ho segueixen fent ara a casa nostra Oriol de Bolòs i la seva escola.

Aprofità bé l'estada madrilenya i es presentà també a les oposicions d'ingrés al Cos de Sanitat Militar, les quals guanyà pel maig de 1911. Pensava tenir així oportunitats per treballar a diferents llocs d'Espanya, estudiant-ne la flora amb «topografia», és a dir, d'acord amb la distribució topogràfica i climàtica de les plantes. En ingressar al cos el 12 de maig de 1911, passà primer de tot a Burgos, després a Maó i encara novament a Burgos el 1914 (vegeu l'article d'Àngel Romo en aquest mateix volum), però amb curtes estades a d'altres llocs. Sempre servint la Farmàcia Militar, passà a Barcelona el gener de 1915 i entrà així de nou en contacte amb les institucions catalanes i els seus homes.

L'any següent ja era nomenat Naturalista Agregat al Museu de Ciències Naturals de Barcelona, amb l'encàrrec d'organitzar els herbaris. Trobà unes 1.500 plantes molt ben preparades per Llenas, que són les que

encara veiem, muntades en cartolina, els qui freqüentem l'herbari de l'Institut Botànic de Barcelona. No es podia fer res amb tan poc material i de tan pocs llocs, amb molt «poca topografia» i amb una representació geogràfica tan limitada;estic segur que fou llavors quan decidí dedicar un gran esforç a la recollecció, tant per Catalunya com també per altres llocs de la Mediterrània, de clima semblant i amb una història de la vegetació comuna. En pocs anys arribà al quart de milió de plecs de plantes procedents de molts indrets de la Península Ibèrica, de les Balears i del Nord d'Àfrica. Avui, el seu Institut Botànic, tantes vegades reviscolat, ja frisa el milió de plecs ben preparats, recollits tant per ell com pels seus deixebles. És un material necessari per poder estudiar la variabilitat de les plantes i ell ho sabia prou bé, tenia el virus d'aquest estudi i ens l'encomanà a tots.

Tots els seus biògrafs ens conten la seva ascensió en els càrrecs i no acabaríem mai entrant per aquest camí. Em fa l'efecte que tots els nomenaments que anà rebent foren una conseqüència ben clara del procés d'organització de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, en el curs del qual sorgien noves funcions, promogudes, pel que fa a la Botànica, pel mateix treball de Pius Font i Quer. Fem notar, de passada, que el càrrec de «naturalista agregat», el primer al qual fou promogut per la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, era honorífic, gratuït..., una altra constant de la seva vida, testimoni de la falta d'organització existent, però també de la magnanimitat del doctor Font.

Aquest, per altra banda, era un home molt ocupat, interessat en l'estudi directe de les plantes i en la seva conservació per poder-les tornar a veure i a estudiar després; necessitava formar equip amb un home de camp i el trobà, completant-lo, en Enric Gros. Ell mateix (FONT I QUER, 1949a, 1949b), ens contà la vida d'Enric Gros i Miquel, l'artífex de l'Herbari de Catalunya, que Llenas havia començat i que Font i Quer engrandiria, amb la col·laboració de Gros, per tal d'intentar assolir la seva illusió: fer una «Flora occidental», rèplica de la *Flora orientalis* d'Edmond Boissier.

Em vull referir aquí amb una atenció preferent a aquest home humil i tan estimat de Font i Quer, per les moltes notícies que ell ens en donava durant el temps que coincidíem a l'Institut Botànic de Barcelona en les circumstàncies que després contaré. En Gros havia passat per les mans de diferents científics destacats del primer quart del nostre segle: Odón de Buen l'havia tingut primer de tot com a ajudant

de laboratori a la Universitat de Barcelona, passà després al Laboratori de Biologia Marina de Palma i finalment al de Màlaga. Carlos Pau fou el primer en advertir el seu bon ull per les plantes i maldà fins fer-lo sortir de Màlaga i decantar-lo a fer de recollector botànic. Fou la Junta de Ciències Naturals de Barcelona qui, el 24 de novembre de 1916, l'incorporà a la «plantilla» mercès a l'interès que hi prengué Font i Quer advertit de la vàlua de Gros per Carlos Pau.

De primer, Font i Quer i Enric Gros sortiren junts pels voltants de Barcelona, però ja el mes de maig de 1917 Font enviava Gros tot sol a Cadaqués, un lloc clau per la flora catalana. També aquesta d'enviar ben aviat a campar-la sols aquells que després l'havien d'ajudar, per veure com es desempallegaven sense ell (que, de tota manera, era a l'aguait, de més lluny o de més a prop), és una constant del doctor Font. Durant la seva vida de botànic recollector el doctor Font en trobà bastants d'aquests «botànics pràctics», naturalistes instintius, ben dotats per l'observació i impregnats de cultura popular, i recordo que moltes vegades ens en parlava en les nostres reunions a l'Institut Botànic o en les excursions que fèiem amb ell els botànics barcelonins. Enric Gros n'era un i el doctor Font l'admirava; no tenia estudis, però amb els anys aprengué a escriure en etiquetes de paper d'estrassa que el doctor Font interpretava molt bé. Al final de la seva vida novellesca i de servei al doctor Font i a la Junta de Ciències Naturals, quan malalt o disminuït físicament, ja no podia fer tota la feina que feia abans, encara féu alguna sortida amb l'ajuda econòmica de Carlos Pau, que, com ja hem dit, apreciava molt bé el seu esforç. Encecat per la lluminositat de Màlaga, sense cultura escolar, escrivia cartes intensament humanes al seu mecenes Carlos Pau. Morí «més pobre que una rata» (FONT, 1949b).

He esmerçat un temps parlant d'un membre de l'equip de Font, gairebé una part de la seva mateixa persona, fins a tal punt es compenetraven. Certament Gros era com una mena d'«alliberat», l'objectiu primordial del qual era resseguir muntanyes allà on ho decidia el seu mestre inspirador i aquest no hi podia arribar en el moment oportú. Era la prolongació de la mà recollectora del doctor Font, que sempre era al lloc adient, el dia escollit acuradament, el millor per la feina que calia fer.

El doctor Font estava molt ocupat sempre, però també feia sortides, a vegades molt llargues, per treballar amb el seu recollector, engrescat

sempre en el seu treball de camp continuat, que no interrompia ni a l'hivern, que passava a Andalusia i a les Pitiüses. Sense l'organització d'aquest «miniequip» tan ben compenetrat i la previsió de l'artífex de tot, no es comprendria de cap manera l'enorme quantitat de material ben preparat i ben escollit (i amb abundància si la planta s'ho mereixia) que arribà a aplegar el Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Així es comprèn també que Font pogués finançar moltes de les campanyes peninsulars i africanes obtenint crèdit a compte del material que després repartiria, ja que tothom sabia, a l'avançada, que seria de qualitat.

Altres recollectors, a més de Gros, facilitaren també material al doctor Font, com el germà Bianor, que el mateix any 1917 anà a Menorca i explorà Mallorca. Ningú, però, no tingué com Enric Gros una dedicació tan gran, des del 1917 fins al 1931, amb tres expedicions al Marroc (1927, 1928 i 1930), sense comptar les campanyes finançades per Carlos Pau a Almeria (1929) i a l'Algarve (1931). El doctor Font mateix (FONT i QUER, 1949b) ens conta com iniciaren junts al 1923 (abril-setembre) els treballs per formar l'anomenat Herbari d'Espanya, esdevingut després l'*Exsiccata Flora Iberica Selecta*.

En aquelles dates ja tenia Pius Font i Quer un deixeble que se li assemblava, un home de muntanya ben fort, l'avui mundialment conegut doctor Josep Cuatrecasas, fruit madur per a la ciència mundial que ell preparà minuciosament. L'escola de Font i Quer era eminentment pràctica, veure país i veure les plantes situades topogràficament i climàticament; ja hem vist que preveia meticulosament el moment i el lloc precís de cada recol·lecció. Així fou com ja l'any 1924, Cuatrecasas cercà *Vicia argentea* a Castanesa i escalà amb empena el Pic de la Vall Hiverna, una localitat de l'*Androsace helvetica*, espècie que ell trobà als 3.000 metres d'altitud. No es pogué repartir l'escàs material recollit i, com que falta en tots els herbaris, fins i tot els que posseeixen la *Flora Iberica Selecta*, molts han negat la seva presència als Pirineus meridionals i fins i tot als Pirineus sencers. Cuatrecasas en collí un coixinet sencer el dia 1 d'agost de 1924 al Pic de la Vall Hiverna, exemplar que es conserva a l'herbari de l'Institut Botànic de Barcelona (BC77929); el deixeble, doncs, anava ja embalat i ben aviat sonaria el seu nom al costat del del mestre. Estic ben segur que la disciplina exploratòria creada pel doctor Font i millorada cada any amb l'experiència del miniequip format amb en Gros, era el nucli que feu possible l'explosió de tanta activitat i tanta eficàcia. Solament hi faltava

un empelt de fora i això ja fou possible quan Font i Quer entrà al servei de la Universitat Autònoma, l'any 1933.

Però seguim la seva activitat al Museu de Ciències Naturals com a «auxiliar tècnic» de Botànica primer i com a conservador després (26 d'agost 1918), amb una curta absència intermèdia a causa d'una destinació a Jaca (però a l'hivern, un mal temps per trobar plantes). El 1918 mateix havia participat a l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat de Catalunya i l'any següent passà a supernumerari en l'escalafó militar i entrà com a professor auxiliar temporal a la Facultat de Farmàcia de Barcelona el 24 de maig. Tornà a participar, aquell 1919, a l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat i entrà a formar part, com a secretari, de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona. L'any 1920 ja era encarregat de la càtedra de Botànica Descriptiva de la Facultat de Farmàcia i resultà elegit conseller de la Institució Catalana d'Història Natural. El 1921 era nomenat director del Museu de Ciències Naturals de Barcelona i prosseguia la seva docència a la Universitat.

L'any 1922 fa «oposiciones» a la càtedra de Botànica que ja tenia encarregada..., i és rebutjat pel tribunal, ben injustament per cert. Vaig parlar amb ell d'això després de conèixer el seu contrincant, el doctor Cayetano Cortés Latorre, un briòleg que sabia «per endavant l'exercici pràctic»; tant és així que la determinació *Carlina acanthifolia* ssp. *cynara* del doctor Font no fou tinguda per vàlida, mentre que sí que valgué *C. acanthifolia* de l'altre opositor, el nom que figurava a la llista del tribunal... Cayetano Cortés seguí fent briòfits discretament; el seu paper havia estat primordialment el de frenar, si més no temporalment, el doctor Font, i ben poc sabem d'ell, que anys després de la guerra civil es va exiliar i va morir a Cuba. El tort que li feren en aquestes oposicions era una espina que Pius Font i Quer tingué clavada tota la vida i se'n lamentava, més per la injustícia que suposava en un acte tan solemne com és una oposició feta amb correcció, que pel que el va contrariar en la seva carrera.

Una llarga campanya d'exploració pel País Valencià i per Múrcia (abril-juny) i una altra per Sierra Nevada (juliol-setembre) l'havien de deixar com a nou, ben disposat per refer la seva vida, i a l'octubre entrava novament a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (1923-1939), que va comptar en aquells anys amb figures eminentes. Era una activitat més modesta que la de la docència universitària, però feu deixebles com Santiago Llensa i de Gelcén, de qui ja he parlat, i altres

que no vaig conèixer però que em consta que l'admiraven. Després del trasbals del 1936-1939 un amic, professor de Zoologia de la mateixa escola, intervindria per recuperar-lo, per posar-lo en contacte amb els que dirigien la investigació en el Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Els anys 1924 i 1925 pot recórrer les localitats clàssiques de plantes endèmiques de Toledo, Aranjuez, Gredos, Extremadura, Múrcia, Cadis, Sevilla, Còrdova i Jaén, un ample panorama de llocs cèlebres per recollir plantes interessants, descobertes ja pels botànics antics. Avançava la *Flora Iberica Selecta* i ell assimilava la «topografia botànica» d'Espanya, la sentia bullir dintre seu i la comunicava al deixeble, en Josep Cuatrecasas. No fou perquè sí que l'any 1925 aquest escollís per fer la seva tesi doctoral la serra de Màgina, la muntanya més isolada i dominant d'entre les serres bètiques. Vet aquí una altra de les constants de Pius Font i Quer, l'interès per escorcollar a fons les muntanyes isolades; en elles, com en els illots de les Pitiüses, s'han trobat poblacions petites que ara sabem que es van diversificar per «deriva genètica». Ell ho intuïa i recordo bé com em foren d'útils els seus consells quan li preguntava sobre les muntanyes cantàbriques i més encara quan explorava el Casamanya d'Andorra, una muntanya calcària ben isolada, o preparava l'exploració del Turbó, la muntanya ribagorçana més separada del Pirineu axial.

La seriositat que ell tenia en tot, es remarca també en la seva voluntat de deixar que les tesis doctorals que dirigia fossin obra pròpia del doctorand, del tot aconseguida amb l'esforç personal d'aquest. En passar els anys, Cuatrecasas devia agrair que l'estudi de Màgina fos obra seva, ben seva. Font l'ajudava, però no el suplía sinó que l'encoratjava per seguir treballant i fer-ho bé. El treball de camp durà dos anys i l'estudi fou llarg, però es formà un home de criteri rigorós, ben entrenat en tots els treballs d'un botànic que troba i estudia les seves plantes. El posà en contacte amb botànics estrangers com Charles C. Lacaita i segurament d'altres amb els quals recorregué la part atlàntica de la Península Ibèrica. Les plantes d'aquestes campanyes es troben ben conservades als herbaris del British Museum (Nat. Hist.), a Londres, on he pogut estudiar moltes *Veronica* de les muntanyes espanyoles. Poc després Josep Cuatrecasas reeixia a obtenir una càtedra a Madrid, càrrec que no havien deixat assolir al seu mestre a Barcelona.

L'any 1926 Font ascendia a Farmacèutic Major i el destinaven al Rif, a Al-Hoceïma (Alhucemas), un fet que faria canviar l'activitat del nostre botànic. Estic segur que aquest fet fou providencial i bo per la botànica nostra. Àfrica del Nord i la Península Ibèrica conserven plantes antigues, endemismes propis, tenen molt en comú i més encara en el Rif occidental, la regió tingitana, de la qual el nostre homenatjat estava enamorat com a home de terra endins que copsa bé, que flaira, la humitat i la seva influència sobre les plantes. El seu bon amic Rafael Candel (CANDEL, 1968) comenta prou bé la seva activitat africana. Fou una temporada llarga de treballs que li obriren les portes de molts botànics estrangers, però des del meu punt de vista, encara fou més important la possibilitat que tingué de comparar ambients, «topografies botàniques», en llocs ben separats, amb una història evolutiva deslligada, o unida només per pertànyer a la flora occidental mediterrània i a la macaronèsica, la de l'endemisme antic, conservador de moltes coses del passat; el gran botànic Claude Favarger i el seu deixeble Philippe Küpfer, han copsat bé la transcendència de tot això i han emprat, anys més tard, elements d'estudi que no tingué el doctor Font, però prosseguint l'estudi d'unes plantes que ja foren mimades pel doctor Font.

Les col·leccions del Marroc, corresponents a les expedicions de 1927, 1928, 1929, 1930 i 1932, foren un èxit, bona prova del sentit o instint organitzatiu del doctor Font: èxit botànic i també econòmic, segons ell ens contava anys després. Com ho havien estat i ho estarien encara en els anys posteriors les centúries de la *Flora Iberica Selecta* que havia iniciat mentre es preparava l'Exposició Internacional de Barcelona, cosa que li permeté disposar de recursos per a fer recollides de plantes en el seu lloc clàssic. Les tres centúries de la *Flora Iberica Selecta* serien suficients elles soles per a fer-ho cèlebre.

La fundació de «Cavanillesia» (febrer 1928), junt amb les possibilitats que ofería l'Exposició Universal de Barcelona, són potser els fets més importants ocorreguts a Barcelona en el camp de la botànica i a l'equip de treball que encapçalava Font i Quer. Herboritzen en aquests anys molt i bé, en equips coordinats amb mitjans econòmics que no podien ni somniar uns anys abans. Acostumats a pagar-ho tot del propi peculí, gràcies a la previsió del doctor Font, que tenia crèdit per haver-lo guanyat, feren miracles d'eficàcia. Imagineu si no el que ara costaria fer moure tanta gent amb els preus actuals i tan ben acostumats com

estem... Jo encara vaig aconseguir el tren, l'autobús i... la bicicleta, en moments d'aïllament del nostre país i de gasdògens en els cotxes particulars.

El 1930 passà a la situació militar de *disponible* i el 1931 fou nomenat «subinspector farmacèutic» de les illes Canàries, però renuncià a aquest càrrec i passà a la reserva, al *servicio de otros ministerios*. Fou encara ascendit l'any 1935 al càrrec farmacèutic militar equivalent a tinent coronel, però seguí a la reserva. En aquests anys, la presència de Font i Quer en congressos internacionals o reunions sobre plantes medicinals a París i sobre meteorologia agrícola a Copenhague, ens fa veure aspectes nous de les seves afeccions i, en el cas del segon ens evoca la seva gran amistat amb el doctor Eduard Fontserè, que vaig tenir ocasió de comprovar personalment, amb qui compartia l'interès pel clima i per les seves variacions, fruit, en el cas del doctor Font, de la seva constant activitat recurrent les muntanyes del Marroc, les muntanyes Cantàbriques o els Pirineus.

Deixo de banda les afeccions micològiques del doctor Font per no allargar-me més, però tots sabem com foren d'importants les campanyes dutes a terme cada tardor del 1931 al 1935 i els contactes internacionals que promogué amb elles. En canvi, vull parlar de passada de l'excursió col·lectiva a Menorca de la Institució Catalana d'Història Natural l'any 1933, tant per haver influït segurament en l'interès de Margalef i en el meu per Menorca molts anys després, el 1951, com pel bé que coneixia Font i Quer l'illa, on havia passat bastants mesos d'activitat. Moltes plantes subatlàntiques o equivalents de les Balears són precisament menorquines i falten en canvi a les Pitiüses.

Menció important mereix el seu nomenament com a professor de Ciències Naturals dels «cursillos de selección» per a la fornada de nous professors que van revitalitzar els Instituts de Batxillerat l'any 1933. Dic això perquè un d'aquests professors, el pare escolapi Miquel Soy, fou mestre meu i m'inicià en els estudis botànics; era doctor en Ciències Químiques, com el doctor Font, i segurament va fer també amb ell el curset de preparació. Del pare Soy i del llibre de Darder sobre agricultura, em vénen les afeccions pels aspectes aplicats de la botànica, en els quals ja m'havia precedit un deixeble del doctor Font, el meu mestre a la Universitat doctor Prudenci Seró, que collaborà amb Darder i amb Fernández Riofrío i sembla que també amb un lleidatà, el professor de l'Institut de Lleida J. Sirera, autor d'un llibre sobre els ar-

bres. Em fa l'efecte que tots ells tenien en comú contactes amb Font i Quer. El Turbó fou explorat llavors i el llibre d'agricultura de Darder en té fotografies, com la dels prats a les Viles del Turbó (DARDER, 1935).

El mateix any 1933 Font i Quer entrà amb tots els honors com a professor agregat permanent de Botànica Farmacèutica, a la Universitat Autònoma de Barcelona. Era el zenit de la seva trajectòria, una fita que encara hagués pogut ésser superada sense les nefastes conseqüències de la guerra civil de 1936-1939. Com que en les condicions en les quals desenvolupa la seva docència a la Universitat Autònoma gaudeix de la capacitat de fer contractes, fa venir d'Alemanya dos botànics joves; l'un, bon florista (Werner Rothmaler) i l'altre (Rolf Singer), un micòleg que anys després adquirí fama mundial. Conec anècdotes de com havien entrat en l'ambient d'austeritat de la ciència de casa nostra. Tenien un piset llogat i vivien gastant l'imprescindible. Font i Quer els trobà mitjans per treballar, per fer sortides i ells els aprofitaren; així entraren nous aires, com hauria passat segurament anys més tard si l'anglès Vernon W. Heywood, que treballava a la serra de Cazorla, hagués pogut integrar-se en algun dels equips que malvivien l'any 1950.

Mentrestant seguia al Consell Directiu de la Institució Catalana d'Història Natural i encara el feren president de la Sociedad Ibérica de Ciencias Naturales de Saragossa, la del pare jesuïta Longi Navas, un entomòleg de Cabassers, al Priorat, compatrici doncs del doctor Prudenci Seró i animador de l'antiga Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales, que Navas havia ampliat i renovat.

L'abril de 1934 es feia l'excursió de la S.I.G.M.A., encapçalada per Josias Braun-Blanquet,, en un moment de forta expansió internacional. El doctor en fou guia i augmentà sobremanera la seva influència sobre Braun-Blanquet, que ja mai més no deixà de venir sovint a Catalunya i a Espanya, un fet transcendental per a l'escola geobotànica catalana i de rebot per a l'espanyola, però sobretot pel doctor Oriol de Bolòs i... també per a mi. S'anaven perfilant doncs —tot i que llavors, és clar, ningú no ho podia imaginar— els punts que havien de ser decisius per recuperar l'obra del doctor Font després del daltabaix de la nostra guerra, que tantes coses destruí.

L'exploració del territori d'Ifni, la participació en el Congrés Internacional de Botànica d'Amsterdam i el nomenament com a director del

seu Institut Botànic, obra senyera en què tants esforços havia esmerçat i que anem comprenent i valorant més a mesura que passen els anys, són fets transcendents que marquen el 1935. La fotografia d'un nombrós grup d'assistents al Congrés d'Amsterdam sempre fou ben visible a l'Institut, un record i un estímul pels joves.

El 1936, no cal dir-ho, fou un any fatídic. La tragèdia que començà aquell any marcà fortament el nostre home, que ja no fou mai més el mateix. Mai no ens en parlà, li dolia haver estat tractat com un facinerós, quasi com si fos un delinqüent perillós. Tres anys de bogeria feren possible allò que ara no ens podem ni imaginar i encara més coneixent el tarannà del doctor Font. Fou marcat, i encara sort dels bons amics que no l'abandonaren. El primer de tots Antoni de Bolòs, que es féu càrrec de l'Institut Botànic i es proposà conservar-lo per a ell, per al doctor Font. Ningú no podrà mai comprendre i agrair prou el que feren els Bolòs, pare i fill, ben compenetrats entre ells, i el doctor Font per mantenir a la postguerra la imprescindible continuïtat en la tasca de l'Institut Botànic en la mesura que llavors era possible. Jo he viscut l'ambient de l'Institut Botànic del 1945 al 1950 com a becari i, com veurem després, ho vaig poder copsar de primera mà.

Durant la guerra civil el doctor Font va salvar l'herbari del germà Sennen anant-lo a buscar a les Escoles Cristianes de la Bonanova i creant el Seminari de Botànica a la Universitat, un lloc de treball per poder prosseguir la flora i els altres estudis que tenia entre mans i fer un gran fitxer. També acabà la *Flora de Catalunya* de Joan Cadevall l'any 1937, respectant l'autor i el mestre que havia estat per a ell Cadevall, però corregint-ne l'estil i posant algunes notes a peu de pàgina.

El fitxer del Seminari de Botànica, que ell havia pagat renunciant al seu sou de professor universitari, acabada la guerra, es quedà a la Universitat juntament amb un dipòsit de les últimes «Cavanillesia» publicades i una màquina fotogràfica de plaques de 9×11 o més grans encara, precisament la que Cuatrecasas havia fet servir per treure paisatges amb gran profunditat de camp i amb molt de detall. Sé que es copiaren les fitxes i jo mateix vaig emprar els dos fitxers separats quan vaig estudiar la flora d'Andorra, la del Turbó i la de les muntanyes Cantàbriques.

L'any 1945 acabava jo la carrera de Ciències Naturals a Barcelona i durant l'estiu vaig herboritzar molt pel Montnegre, el Corredor, Sant

Mateu i altres muntanyes prop de Mataró; havia acabat el curs malalt i les sortides m'anaven bé, fins al punt d'oblidar que havia de fer la revàlida tan necessària per als concursos, per al *curriculum*, la qual vaig ben deixar de banda. Jo volia entrar en el CSIC com a becari però no trobava un institut adequat; en vaig parlar amb els doctors Mariano Losa i Francisco García del Cid, i vaig entrar a l'Institut de Biologia Aplicada, el mateix que acolliria l'amic Ramon Margalef.

Parlo del meu afer perquè té relació amb la incorporació del doctor Font al CSIC, que fou gradual i progressiva però limitada. Des de l'any 1941 crec que ja hi havia contactes entre els amics de José María Albareda, el secretari i ànima del CSIC en els seus inicis i el doctor Font. Segons afirmava el 1966 el doctor Lluís Pericot (PERICOT, 1966):

«Albareda se daba cuenta de que quedaban en Barcelona bastantes científicos que (...) debían ser aprovechados en la tarea común que la paz hacía posible. Y con esa rápida decisión suya, se lanzó a fondo en esa empresa y logró al poco tiempo la incorporación a las tareas del Consejo de un denso núcleo de investigaciones que en buena parte formaban en las filas universitarias (...). Nada escapaba a la aguda percepción de nuestro amigo y, naturalmente, una de sus primeras y graves preocupaciones la constituyó el caso del Institut d'Estudis Catalans. Pero este caso resultó en exceso complejo e insoluble, incluso para su tesón y talento. Otro caso concreto que también le preocupó mucho y que por mi amistad con el interesado hube de conocer en alguno de sus aspectos, fue el del ilustre botánico Font Quer a quien Albareda quería poner al frente de la empresa de la Flora Hispanica».

Tenim doncs un testimoni ben clar de com es procurava preparar la incorporació de Pius Font i Quer al CSIC i de les ganes que hi havia en determinats cercles que pogués continuar el seu treball i el seu mestratge amb els joves que començàvem en aquells anys. El doctor Pericot comentava també després en el mateix text la constitució de la delegació del CSIC a Barcelona al carrer d'Egipcíacues i com van lluitar per la seva consolidació Lluís Solé Sabarís, Santiago Alcobé, Francisco García del Cid, Josep Pascual Vila, Felip Mateu i Llopis, Josep Maria Millàs i Vallicrosa, Josep Vives i tants d'altres. Em consta que el doctor Solé Sabarís intervingué també, potser cap als anys 1944-1945, per recuperar el doctor Font.

Tal com he dit abans, jo havia acabat la carrera pel juny de 1945 i volia ser becari del *Consejo Superior de Investigaciones Cientificas*; però l'Institut Botànic pertanyia (i pertany) a l'Ajuntament de Barcelona i perquè això fos possible calia fer un conveni de col·laboració entre els dos organismes. El 7 de febrer de 1946 s'arribà a un acord pel qual el CSIC podia nomenar «*naturalistas inscritos al Instituto con la misión de incrementar la labor científica de esta institución*» i que es deia així mateix que «*además del personal técnico, auxiliar y subalterno nombrado por el Excmo. Ayuntamiento, habrá los becarios que en su día pueda nombrar el CSIC previo informe del director del Instituto a cuenta y cargo del Consejo*».

He volgut aclarir això dels «naturalistas» i dels «becarios» ja que va ser així —com a «naturalista» del CSIC— que el doctor Font tornà a entrar a l'Institut que ell mateix havia tret del no res i que jo hi vaig entrar com a becari, proposat pel doctor Antoni de Bolòs. Ja abans, del novembre de 1945 al febrer de 1946 havia estat becari del CSIC però a l'Institut de Biologia Aplicada, amb el doctor Francisco García del Cid, que ens hi acollí a mi i a en Ramon Margalef. Aquest Institut era principalment de zoològics, però hi vam entrar també botànics i ecòlegs, és a dir biòlegs interessats en l'aplicació dels nostres coneixements del món viu. A l'Institut Botànic vaig coincidir com a becari amb Oriol de Bolòs, que després fou col·laborador científic des de l'any 1951 fins al 1953, que passà a la Universitat. Un recollector, l'Antoni Marcos, passà també a l'Institut Botànic, com a personal del CSIC; ell ordenà l'herbari Sennen, fent-lo consultable. Recentment, aquell conveni entre Ajuntament de Barcelona i CSIC ha estat renovat i cal esperar que novament sigui fructífer.

Un becari pre-doctoral té una missió molt clara: acabar la seva tesi. Però l'Institut Botànic dels anys quaranta tenia encara pocs mitjans, menys i tot que quan amb Rothmaler i altres ajudants el doctor Font feia les seves campanyes. Antoni de Bolòs mantenia l'estructura, el jardí sobretot, i també ens ajudava, sortia amb nosaltres sovint i secundava el doctor Font, en qui reconeixia el creador de la institució, tal com hem dit. Antoni de Bolòs era un home sense pretensions, de tracte agradable, pausat i conciliador, un poc retret per temperament, però per damunt de tot amb una bondat que es manifestava en cada un dels seus actes. Aquells són anys plens de records per a mi. Antoni de Bolòs em féu conèixer i estimar el doctor Font. Sempre en parlava de Font, del que faria, de com hauria resolt tal o tal problema...

El doctor Font treballava a l'Editorial Labor i no podia anar gaire a l'Institut Botànic, però no per això deixava de pensar-hi, ni d'aprofitar totes les avinenteses per a aplegar els botànics barcelonins en reunions que, com és natural, ell presidia sempre i en les quals no deixava mai de suggerir coses interessants. Un diumenge cada mes, un grup de botànics ens reuníem a l'Institut Botànic o fèiem una excursió. Recordo, per exemple, la que férem el 2 de maig de 1946 a Monistrol de Montserrat per estudiar les comunitats de *Thymelaea tinctoria*, brolla termòfila molt interessant; va ser una de les primeres i ja no me'n vaig perdre cap mentre vaig poder. Uns mesos després, el 16 de febrer de 1947, dia memorable que l'amic Oriol de Bolòs recordarà sempre, anàrem a Sitges i a Garraf; veiérem el boix en llocs frescals i el margalló en els més calents; eren de la colla Emili Batalla, Santiago Llensa i de Gelcén, Francesc Masclans, Creu Casas i el seu marit, Antoni de Bolòs i d'altres, entre ells Margarida Masclans. Anàrem també a Burriac i a Argentona per estudiar l'*Arisarum simorrhinum* descobert feia poc; a Santa Eulàlia de Ronçana per comprovar la localitat de *Phyllitis hemionitis* de Barnola, que no aconseguírem retrobar. A la Roca del Vallès, a la Selva, a Blanes, a reunir-nos a Montserrat amb el pare Adeodat M. Marcet, el degà dels nostres botànics per molt temps. Hi havia ambient i el doctor Font era el principal animador. També ens reuníem a l'Institut Botànic per assabentar-nos de com anava la recuperació del Museu Salvador, ja que calia completar l'herbari amb altres mobles que havia vist i volia comprar el doctor Font. Aquella biblioteca plena de llibres antics, amb armaris pintats amb motius d'animals, minerals o plantes, ben aviat fou el nostre lloc de reunió. Al principi venien també Ramon Margalef i Prudenci Seró, juntament amb altres que no recordo. Per a mi era una festa, tornava a Mataró per dinar a mitja tarda però no em dolia. Font mantenia el caliu i Antoni de Bolòs el secundava. Es parlava de l'herbari Sennen i del treball per fer-lo funcional ja que l'ordre i les camises originals no eren els més adients; parlava de les gestions fetes i de la falta de llibres importants, inventariats al Seminari de Botànica de la Universitat, comprats amb l'herbari, que ara faltaven. En gran part ell ja els havia obtingut i per tant no feien tanta falta. També parlàvem del material aplegat a l'Institut Botànic i de les excursions botàniques. Fins i tot vingueren, dels «Amics dels Jardins», l'escriptor Noel Clarasó, gran amic de Font, i la senyora Suzanne David que ens meravellava amb els seus quadres de plantes i de bolets.

El procés de realització del *Diccionario de Botánica* del doctor Font el vam viure de prop molts anys. La seva gestió, el recull lent d'informació que amb paciència de monjo anava aplegant. Turrill, el *curator* de Kew Gardens, me'n lloava el seu contingut al 1954; per a ell el diccionari dirigit per Font era el millor que mai s'hagués publicat de botànica en qualsevol llengua i segurament l'és encara. I també, més tard, altres treballs fets per a l'editorial on treballava, les pàgines dedicades als fongs al·lucinògens de Mèxic i la parsimoniosa redacció del pròleg magnífic al seu *Dioscórides renovado*. El treball dels noms populars de Masclans també era preocupació constant de tots els que ens reuníem i ajudàvem dins de les nostres possibilitats. Masclans aplegava fitxes amb els noms que trobava i amb els que nosaltres esbrinàvem, ara en faríem un banc de dades, uns llistats d'ordinador per estimular la recollida de noms, però llavors ens movíem amb uns mitjans més modestos. Les dades etnobotàniques no s'han de menystenir, avui es perd sota els nostres ulls la cultura popular i dintre uns anys ja no podrem trobar res interessant.

Els seus últims anys no sempre podia reunir-me amb ell i amb els altres botànics de la colla, però fins a la meua anada a Madrid procurava tant com podia no perdre-hi el contacte. Parlàvem del Maresme, del Montnegre, del Montseny, del Gaià i després de Prades, d'Andorra, del Turbó i d'altres muntanyes. Es planejava l'estudi del Cotiella, però fins fa ben poc no s'ha pogut acabar l'exploració. La Selva era un dels llocs preferits tant per Font com per tots els altres i, ja fos anant a Blanes, ja expressament, fèiem visites a diferents punts de la plana de la Selva per trobar les plantes de muntanya que s'hi fan, les quals també m'anaven sortint al Maresme, on es fan mercès a les boires de la marinada. El jardí Mar i Murtra, de Karl Faust, era també un lloc de la seva predilecció i un dia que hi anàrem ens mostrà l'herbari de la Selva, que anava fent amb una finor exquisida; tal com també feia per aquell temps al Cardó, amb l'ajuda del llavors propietari del Balneari, el senyor Vinyes. La Selva i la serra del Cardó són dos indrets estudiats florísticament pel doctor Font amb gran detall i del segon, a més, ens en donà una publicació veritablement modèlica, irrepètible pel contingut i la gràcia: una petita obra d'art difícilment superable.

Retrobem en això un tret que ja havíem remarcat al començament com un dels que caracteritzaven la personalitat de Pius Font i Quer: l'afany de perfecció intel·lectual i també artística, la cura del detall fins a l'extrem però també amb aparent naturalitat. Mireu-vos només un número

qualsevol de «Cavanillesia» i trobareu tot d'una la lletra i la composició agradables, com fetes pel millor maquetista actual, per un artista, una qualitat que no sempre trobem avui en les publicacions científiques. Ell tingué també cura de la formació d'Eugeni Sierra i l'estimulà a superar-se proposant-li nous treballs i nous mètodes i esperonant-lo suauement amb la vinguda sovintejada de Suzanne David a l'Institut Botànic. Mireu-vos també els monumentals llibres publicats per la Junta de Ciències Naturals, amb dibuixos ben originals i amb una presentació impecable. Cercava la perfecció en les idees, en la manera d'expressar-les i fins en la seva manifestació plàstica tan artística com era possible. Fugia de les mitjanies, de les coses a mig fer, inacabades.

Per a mi, per a l'ambient normal meu, això representava l'ideal i procurava aprofitar bé la seva influència sobre tota la meva acció. Tanmateix he estat un mal deixeble, un poc barroer, deixant coses inacabades per la pressa o desbordat pels esdeveniments, cosa que ell no hauria tolerat, ja que a cada cosa hi dedicava el temps que calia o bé la deixava. Conreava les amistats i cada vespre contestava les cartes, cosa ben difícil pels que sempre estem ocupats.

Posat a comentar el que ens deia en parlar dels treballs que tenia entre mans, vull recordar ara la seva illusió per fer la flora, primer occidental, com he dit, després peninsular-balear, i finalment, de la Gran Catalunya o dels països que parlen català. L'any 1954 encara pensava fer una flora peninsular i balear, amb col·laboradors per les famílies importants. Conservo una carta seva i la mostra feta per Oriol de Bolòs del gènere *Anagallis* que em va enviar a Kew Gardens. Estava convençut de l'èxit del seu *Dioscòrides renovado* i havia obtingut la promesa editorial de dedicar-ne els guanys a la flora. Jo en aquells moments estudiava les *Veronica* i recordo que hagués hagut de treballar en les escrofulariàcies de la Flora, una família interessant biogeogràficament tal com s'ha anat veient després. Bé que amb retard, s'han anat fent les coses que ell preveia. Ens falta el seu consell, però la *Flora dels Països Catalans* la segueixen Oriol de Bolòs i Josep Vigo amb tota fidelitat. La *Flora Iberica*, conservant elements ja apuntats el 1954 per Font, va marxant i ha contribuït a consolidar el Real Jardín Botánico de Madrid, cosa impensable fa uns anys. Eugeni Sierra dibuixa ara els endemismes ibèrics, les plantes importants amb les seves localitats clàssiques. I, arribat a aquest punt no puc, ni vull, deixar de fer constar l'ajuda rebuda del P. M. Lafnz, que havia començat a estudiar i a redactar les umbel·líferes per a la flora del doctor Font. Ell

segueix treballant i és peça clau de la *Flora Iberica*; el recordo a l'Institut Botànic i també en recordo els seus contactes amb el doctor Font, ben freqüents i amicals, com es pot veure en els números de «Collectanea Botanica».

Voldria parlar ara més extensament de l'home tractat personalment, dels contactes que tenia amb ell anant-lo a veure a l'Editorial Labor, a l'Institut Botànic o a casa seva; els seus fills aquí presents són testimonis de moltes visites i més especialment el seu fill Raül, el qual vaig tenir uns anys treballant amb mi, a l'Institut de Biologia Aplicada, primer al Laboratori o Secció de Palinologia i després al de Praticultura. Mentre jo vaig ser becari a l'Institut Botànic veia el doctor Font els dissabtes, mentre ell prenia l'entrepà del migdia per aprofitar més el temps. No m'atrevia a interrompre el seu treball, que l'absorbia completament; tenia una gran facilitat d'abstracció que tots els que vàrem tractar-lo havíem pogut notar. Amb ell comentava les meves exploracions d'Andorra, del Turbó, de la Peña Redonda, que ell coneixia, i la de l'Espigüete, al qual mai no havia tingut ell oportunitat de pujar. Parlant de les rodalies de Cervera de Pisuerga, que ell ja havia recorregut en la seva joventut i que també visitarem dos anys seguits el doctor Mariano Losa i jo, el doctor Font em comentava el Pico Almonga i les seves particularitats. L'any 1953 vaig fer novament el viatge, aquest cop sol i planejant-lo amb temps, seguint les indicacions del doctor Font; recordo haver pujat al Pico del Fraile, a Peña Corada, al Yordas, a l'Espigüete i al Coriscao, serres de calcària de muntanya en contacte amb el *páramo*, unes illes de vegetació ben individualitzades enmig de rouredes i fagedes extraordinàries. Li agradava, després d'excursions com aquesta, comentar el que havíem vist i sempre hi trobava detalls en les nostres explicacions, i suggeria coses que, quan les seguies, et portaven a resultats sorprenents, encerts de recollecció: l'experiència de tota una vida dedicada a recollir i a fer recollir plantes, era ben útil per a un principiant com jo. Parlant de paisatge, de les comunitats vegetals i de la manera de trobar allò més característic ens passava el temps. Ell recordava llocs visitats abans i en feia comentaris, contava anècdotes de botànics que ell conegué, com la de Llenas quan va trobar *Corallorhiza trifida* a la Vall d'Aran. Últimament jo li havia consultat sobre les *Luzula* de Terol i em mostrà una llibreta, el seu manuscrit de la flora d'Orihuela del Tremedal. El seu fill Raül va herboritzar també per Terol, a Castelfrío, a la Serra del Pobo, on recollí moltes plantes interessants que el doctor Font

estudiava els seus últims anys. La flora de Terol és molt interessant pels gradients climàtics tan forts que hi ha i el pas dels boscos humits a l'ermàs, al *Festucetum bystrix* que el doctor Font va descriure en el primer número de la revista «Vegetatio», del seu gran amic Josias Braun-Blanquet.

També féu gestions el doctor Font per fer-me entrar al Jardí Botànic Mar i Murtra de Blanes. Allí, però, va topar amb caps quadrats irreductibles i llavors pensà en el seu amic Marten, el recollector d'insectes que li havia fet també bones troballes de plantes. Era un home de cultura alemanya i això era el que volia la majoria del Patronat.

La passió del doctor Font pels jardins —tant pels bonics o artístics com, encara més, pels que conserven plantes endèmiques que, així, en tenir-les vives, es poden estudiar millor (i encara més si es poden reunir imitant les comunitats naturals també endèmiques)— li sobreexia i es contagiava. Recordeu només la seva conferència el 5 de maig de 1951 al Cercle Artístic de Barcelona, patrocinat pels Amics dels Jardins, en la qual parlava del Jardí de l'Orotava, el més antic, del Mar i Murtra i del que Martí Armengué projectava per la Molina, un jardí alpi amb plantes de muntanya. En el món de la jardineria el doctor Font tingué un amic finíssim, cultíssim com ell, Noel Clarasó, apassionat pels jardins i membre del patronat de Mar i Murtra.

Altres personalitats van ser íntims amics seus i ell els corresponia. De l'Ateneu tenia l'Aragall, amb qui em posà en contacte per una beca d'estudis a França. Xavier Segarra, de la indústria lletera i finalment de Nestlé, S. A., li professava una gran admiració i, per indicació seva, va acollir-me per fer treballs als prats de Santander. Hem parlat abans del senyor Vinyes, industrial, propietari d'uns laboratoris farmacèutics i també del Balneari del Cardó. A la seva finca vam anar els botànics catalans amb el doctor Braun-Blanquet i la seva esposa, tan compenetrada amb ell. Recordo bé les delicioses jornades passades junts allà, com també les de la vinguda del mateix Braun-Blanquet per un curset de Geobotànica en dues etapes: la primera, la tardor de 1947, amb tres conferències a Barcelona i sortides a Garraf, a Mar i Murtra de Blanes, al Moianès, al delta del Llobregat amb Ramon Margalef, a Vallvidrera, al Montseny, al Montnegre, a la conca de Gaià, a Sant Magí de Brufaganya i a les suredes de la Selva. L'any següent, per l'abril, es féu la segona. Tornàrem a la Selva i anàrem a Platja d'Aro, al Cardó i vinguérem a Lleida per començar l'estudi de la Vall de

l'Ebre, continuant el curset iniciat a la tardor. Braun-Blanquet era com el doctor Font i es preocupava per la seva escola, de la qual tenia molta cura. Eren tots dos homes creadors d'institucions i que sabien mantenir allò que iniciaven. Els que seguim les seves petjades procurem imitar-los, i entre tots anem aconseguint alguna cosa, però cada un de nosaltres està ben lluny d'assolir el que ells van tenir.

No voldria haver abusat de la vostra paciència però crec que els records ben personals d'un deixeble seu poden ajudar a perfilar els aspectes més humans del nostre Pius Font i Quer. Pretenia dibuixar la personalitat d'un gran home i temo haver parlat massa de mi mateix. És difícil descriure el tarannà d'un mestre, la seva magistral actuació, si prescindim dels deixebles. Precisament el fet de parlar-ne el mateix dia del centenari, el 9 d'abril de 1988, en presència dels seus fills, em va estimular a comentar els aspectes més humans de l'home bo i creador d'institucions que fou el doctor Font i Quer. Finalment vull agrair ben cordialment el gros treball de l'amic Josep M. Camarasa, que ha corregit amb molta paciència el meu guió de conferència i n'ha fet més presentable el conjunt d'impressions tan personals que contenia.

BIBLIOGRAFIA

- CANDEL VILA, R. (1968): *El Dr. Pío Font Quer y las investigaciones botánicas en Marruecos*, «Collect. Bot.», 7 (1): 166, Barcelona.
- DARDER PERICAS, B. (1935): *Principios de Agricultura, Técnica Agrícola e Industrial y Economía* (2.ª ed), Tarragona (cf. figs. 42, 252, 254 i 309).
- EMBERGER, L. (1968): *Quelques souvenirs sur P. Font i Quer*, «Collect. Bot.», 7 (1): 281-285, Barcelona.
- FONT i QUER, P. (1949a): *Enric Gros i Miquel (1864-1949)*, «Butll. Inst. Catal. Hist. Nat.», 120, Barcelona.
- FONT QUER, P. (1949b): *Enrique Gros y Miquel*, «Collect. Bot.», 2 (2), I-III, Barcelona.
- LLENSA i de GELCÉN, S. (1968): *Glossari dels noms populars dels bolets a Hostalric*, «Collect. Bot.», 7 (2): 637-651, Barcelona.
- MARGALEF, R. (1968): *Fluctuaciones de varios años de período medio en la producción de fitoplancton en el Mediterráneo Occidental*, «Collect. Bot.», 7 (2) 727-747, Barcelona.
- MONTERRAT, P. (1963): *Don Pío Font Quer (Nota necrológica)*, «An. Inst. Bot. A. J. Cavanilles», 21: 337-339, Madrid.
- PERICOT, L. (1968): *En memoria de D. José M. Albareda. Algunos recuerdos personales*, «Pirineos», 9: 87-90, Jaca.
- RIVAS GODAY, S. (1968): *Algunas novedades fitosociológicas de España Meridional*, «Collect. Bot.», 7 (2): 997-1.031, Barcelona.